

és távolabbi értelmében) kirántották a talajt a kisparaszti lába alól; szétfoszlatták az urakat felmentő hazugságot — hogy t. i. mihaszna ember a mi kisparasztnak. Elment a kedve a kisparasztnak az urak által rákényszerített élettől — egy ígletbe foglalva így hangzik a kétélű megállapítás.

Kétségtelen, hogy Móra negyvennyolc nagymányait őrzi, de hangja nem a harcra hívó kiáltó vad riadása, hanem a szívet szomorító pásztorsíp szelíd dallama. Egyik napszámos, Jakab bácsi sajátos módon osztályozza a földből kiásott őseket. Olyan csomóvázra, amelyik férfi léteire sem volt a túlvilági útra felarisznyálva egyébbel, mint egy-két vasesattal, ezt mondja: „No, erre a jámborra se volt több bízva, mint amennyi énám.“ Ha ellenben olyan úriember került a napvilágra, akinek öldöklő szerszámokat raktkak a kezeügyébe, elismerően billentette meg a fejét: „Nagy fene zenebona embőr lehetett ez is a maga idejében.“ „Jámborok és zenebonák, ezekből áttit ezerötszáz esztendővel ezelőtt a húnkori nemzet“ — folytatja írónk — de hova sorolja magát, aki mindkét felekezethez ércz egy kis tartozandóságot? — aki afféle jámbor zenebona? S ez a meghatározás több mint szellemesség, Világszemléletének legtömörebb foglalatja. Nagy zenebonát kelt, de jámbor módra. Zenebonasága jámborságán szűrődik át: ezért rémlik úgy, mintha a pásztorsíp hangját hallanók akkor is, amikor sír vagy kesereg, akkor is, amikor nevet vagy forrong.

Ennek a jámborságon átszűrt zenebonaságnak legjellemzőbb példája a Földhözragadt Jánosék 1932-ben c. cikksorozata utolsó darabja. Ebben ugyancsak nagy zenebonát csapott, nem is egyet, hanem többet. Elevebe hasító szatírával vágta szemébe a kormánykötőknek, hogy fabatkát sem ér a paraszimentő politikájuk. „Most az a politika, hogy: mindent a szegény emberért. Soha ilyen büszke nem lehetett a szegény ember, mint most; mert ő a sarkcsillaga mindenféle politikának. Az ilyen magamformájú, szánakozószívű ember szinte félti a politikusokat, hogy mi lesz velük, ha annyira talpra tudják állítani a világot, hogy nem lesz benne szegényember?“ Aztán szarkasztikusan arra célozgat, hogy az illetékesek mint fogadatlan provokátort, úgylis semmibe veszik. Aztán ironikusan jelzi, hogy csak a hüho nagy, de tenni semmit sem tesznek. Aztán ironikusan jelzi, hogy csak a hüho nagy, de tenni semmit sem tesznek. „Hát mondom, mikor úgy s minden körülötte forog, akkor igazán semmi szükség se volt rá, hogy én is fölcsapjak a földhözragadtak pártfogójának.“ Eddig a zenebona. S most nyitja szóra száját a jámbor ember — szívet fájdítóan, a pásztorsíp szelíd dalára emlékeztetően: „Nem gondoltam olyan bolondságot, hogy fordíthatok a sorsukon valamit, csak a magam lelkén akartam könnyíteni. Ahogy mi felénk mondják: ha az ember sóhajtni nem tudna, hát megfulladna. Az én igénytelen cikksorozatom — csak ilyen sóhajtság volt.“

De nem izzik e ebben a sóhajtaban oly hevület (lira), mely Mihály folyamatbátéltelének jelentéktelen anekdotájával (epika) is képes érzékeltetni a valóság ember-telen rendjét?

VAJDA LASZLÓ

TÜKÖR

Leonardo da Vinci aktualitása*

Leonardo édesanyja vinc'i, Firenze-környéki parasztleány volt. Egy jegyzői családdhoz tartozó 25 éves fiatalemberrel keletkezett viszonyából származott a gyermek. Ha később fejedelmi udvarokban is él és művészetével, leszámítva időközi kisebb zavarokat, polgári jólétet, firenzei bankbetétet, kis szőlőbirtokot tudott is biztosítani magának, élvezve szép és gyönyörködlető

mesterségének örömeit, melyet minden más művészet fölé helyeztet, a nép iránti érdeklődése soha nem szűnt meg. A nagy milánói pestis-járvány után gondolkodni akar a nép számára a egészséges lakások építéséről; állandóan foglalkoztatja őt mocsaras területek termékenyvé változtatása, s — mi gátépítő tevékenységének mintegy érzelmi alapját, adja meg — nagy részvétet tanúsít

* Részlet egy tanulmányból.

az árvíz által sújtott vidékek földművesei iránt, akik egyik napról a másikra elvesztik munkájuk gyümölcszeit s leegésző nyájakat. Sok vázlat bizonykodik arról, mennyire édeselte őt nemcsak a mezei, de egyéb — kubikos, gátépítő, súlydöngölő — munka. Korában rajta kívül senkinek sem jutott eszébe, hogy a madonnánál szíves-fonás közben mutassa be. Sajnos, Leonardo képe több mással együtt elveszett.

S bámmenyire magányos ember volt is, volt benne valami nagy szolidaritás-érzés az emberiséggel. Ő, akit a maga korában a gépek és c. adafegyverek feltalálására kényszerített, erőlyesen állást foglal a háborúval szemben, céloz arra, hogy a nép szolgálataiba szeretné állítani felfedezéseit, egyik legpusztítóbb találmányát titokban tartja, hogy az emberi gonoszszág vissza ne élhessen vele, a szabadságot pedig kelkes szavakkal dicsőíti.

Belső kielégülés szempontjából ezért fontosabbak munkágépei, melyekkel a Firenzében és Milanóban már manufaktúrává fejlődő posztóipart szolgálja. Persze nem tudjuk, hogy szalaggyéztető, vagy orsózó gépe alkalmazásba került-e, de posztószövő mechanikus nyíró ollói bizonyára titokban maradtak, mert az ekkori béviszonyok mellett sok munkástól vették volna el a kenyeret. Akkor is, mikor a XVIII. századi Angliában hasonló szerkezetet először bevezették, a munkások közt zendülés támadt. Persze a leonardói mechanika nagy korlátja, hogy erőforrásként egyedül a csiga-átbéltele-re és a rugóra támaszkodhatott. Velük akarta megoldani a gépkocsi és repülőgép problémáit is. Leonardo sohasem utópista, hanem azt vizsgálja és alkalmazza, ami saját korának tudása által elérhető. Ezért a fennálló korlátok nem akadályozták abban, hogy a mechanika terén ne jusson igen fontos és ma is érvényes megállapításokra.

Leonardo mindig a tapasztalásból indul ki. Ezen a területen forradalmár. Szenvedélyesen tagadja a feudális középkor egész tudományát, tekintélyeit, intézményeit, szillogizmusokban haladó dedukcióit, hitét a lélekben és túlvilágban. A szellemnek nem hagy helyet a világegyetemben, a lelket az agyhoz kötött működésnek mondja. Mintegy száz évvel Francis Bacon (1561—1626) előtt kimondja, hogy minden tudás a tapasztalásból és érzékszerveink híradásából származik, s belőlük eredetileg összes szellemi tevékenységünket. Minden középkori misztikumot félre épörve, hisz abban, hogy van egy kívülről és tőlünk függetlenül létező valóság, melyet teljes egészében megismerhetünk és a magunk szándékai szerint alakíthatunk. Persze itt is megvoltak a maga korlátai. Az égbolt megfigyelésére nem voltak még meg azok az eszközei, melyeket csak Galileo Galilei

(1564—1642) teremt meg s intuícióna van utalva, mint később még Gio. d. no Bruno (1548—1660), a másik nagy előfutár is. Geológiai megfigyelései szintén csak mint genialis első úttörés és probléma-felvetés fontosak. A legfontosabb eredményeket a festészettel leginkább összefüggő két területen: az anatómia és optika (perspektíva) terén érte el. De mindég világosan tudja, hogy a világegyetemben és természetben minden átlunk megismerhető és kikutatható törvényszerűségeken alapszik, s hogy az élet egyik legfontosabb alapörvénye a mozgás, minek eredetét és törvényeit — főleg a vele összefüggő surlódásait — kitarással kutatja.

Leonardo da Vinci a materialista világnézet első nagy képviselője nyugaton. Materializmusával függ össze racionalizmusa és realizmusa is. Tapasztalati megfigyeléseit mindég a matematika exakt módszereivel akarja feldolgozni, a művészetben pedig mindég a megismert és általa minden vonatkozásban kikutatható (növény, állat, ember) valóságra támaszkodik. Nem reked azonban meg valami szűk naturalizmusban, hanem a külső mögött megkeresi a belső jellemet, a járulékosból kiválasztja a jellegzetest, az egyéni mögött megleli a típust. Ezért alkot oly kiváló művészetet. Gyermekekorában, akárcsak Giotto, a természet ölen nevelkedett, ezt vallja masterének, de nem szolgálai hűséggel másolandó mintájának. A természet mellett az ember áll érdeklődésének középpontjában. Ő már a manufaktúra fejlődésének közepette él Firenzében és Milanóban, ami az embernek emberhez való viszonyát, a változásban lévő termelési módtól felételezeten, nagyban kibontakoztatja. A vallásos tárgyú művészet is egészen elv.ágiagosodik kezében, mert a belső jellem (sz. Jeromos) és az ábrázolt embercsoport tagjainak egymáshoz való viszonya (Utolsó vacsora), nem pedig misztikus tartalom kifejezése a fontos részére, miről Leonardo számos vázlat-tanulmánya bizonykodik. Mindez pedig benne teljes tudatossággal nyilvánul meg, úgy, hogy a mai művészi realizmus méltán vallhatja őt első nagy képviselőjének.

Leonardo racionalizmusa és realizmusa azonban egyáltalában nem a képzelet rovására és annak elnyomásával érvényesül. Megmutatkozok ez nemcsak ifjúkori alkotásán, a „Napkeleti bölcsek imádása“-n, melyben a később mind jobban előtérbe lépő geometrikus szerkesztés — Leonardo beszél a festészet matematikájáról — még kevésbé érvényesül, hanem igen sok rajzában (vízözön, vihar, robbanás, aipesi fáj), lírai természet-leírásában és nove lává szélesedő fantázia-képben is; a festői képzelet szabadságáról pedig egyik legszebb feljegyzése szól. Kutató szenvedélyének épp a fantázia egyik fő mozgatója, de az realizmu-

sához is hozzátartozik, mert vele fedezi fel az egyénben a típusost, a jelenségekben a lényegét, ahogyan ennek szükségét a művészetéről vallott felfogásunk ma is hangsúlyozza.

Leonardo da Vinci gondolata azonban aktuális annak hangoztatása miatt is, hogy

az elmélet és gyakorlat közt mindig szoros kapcsolatnak kell fennállania, hogy e kettő közül szükségszerűen az elmélet játsza a vezetőszerepet, de hogy az elméletnek okvetlenül gyakran be kell torkolnia, hogy benne a maga igazolását megtalálja.

KOLTAY-KASTNER JENŐ

A makói múzeum József Attila-kéziratai

1.

József Attila halála óta, de különösen a főlzabadulás utáni években hatalmas irodalma támadt a József Attila életével, költészetével foglalkozó kutatásnak.¹ Miután a főlzabadulás József Attila költészetének szabad érvényesülését is meghozta, egyre-másra kerültek elő az eddig ismeretlen verskéziratok, töredékek, közölt versek eredeti kéziratos változatai, s egyéb dokumentumok, melyek a munkásosztály és az egész nemzet nagy költőjének, a klasszikussá vált József Attilának életét és költészetét új oldalakról világították meg. E kutatások tették lehetővé József Attila legutóbbi, 1950-ben megjelent összes verseit tartalmazó kötet megjelenését, amely — bár hiányai, hibái vannak² — máig a legjobb kiadása József Attila költeményeinek. Most készül — tudunkkal — József Attila műveinek kritikai kiadása, amely költői fejlődésének, versei tárgyi és eszmei magyarázatának alapvető kézikönyvéül ígérkezik. Éppen ez a készülő kritikai kiadás teszi szükségessé, hogy közreadjuk mindazt, amit József Attila ismeretlen vagy elfelejtett verseiről, illetőleg ismert verseinek szövegváltozatairól tudunk, hiszen az e téren közölt legkisebb adalékok is hasznosak lehetnek József Attila életműve egészének szempontjából.

József Attila makói éveinek pályakezdésében betöltött szerepéről egykori magyar tanárának, Galamb Ödönnek visszaemlékezései³ adtak képet az életrajzi irodalom, s így főként nővérének művében közölt adatok⁴ mellett. Már Galamb Ödön könyvében közzétett Szabolcsi Gábor néhány addig ismeretlen József Attila-verset a költő Makón rejtőző kézírataiból. Később Scheiber Sándor — aki már előbb is közölt ismeretlen verseket József Attilától⁵ — tett közzé a makói kéziratokból néhányat.⁶ E közlésében Scheiber Sándor a további kutatások megkönnyítése végett föl is sorolja, hol vannak még Makón — föltehetően — József Attila-kéziratok.

A makói múzeum, mely József Attila nevét viseli, föladatának tekinti, hogy a Makón, Szegeden és Hódmezővásárhelyen még mindig rejtőző kéziratokat, levelkeket és más dokumentumokat összegyűjtse.⁷ Ezek földerítésére a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja nyilvántartási osztályának munkatársa, Keleti István 1951. november 6—8. között helyszíni kutatást végzett, s igyekezett földeríteni a kallódó vagy lappangó József Attila-kéziratokat. A munkájáról szóló jelentés birtokában, valamint Scheiber Sándor és Szabolcsi Gábor útmuta-

¹ Vö. *Kozocsa Sándor*: A magyar irodalom bibliográfiája 1945—1949. Bp. 1950. 110—116. 1. és *Kozocsa Sándor*: A magyar irodalom bibliográfiája 1950. Bp. 1951. 30—31. 1.

² Vö. a vitát róla: *Csillag*, 1950. 32:54—55. 1. és 33:62—63. 1.

³ *Galamb Ödön*: *Makói évek*, (József Attila *Élete* nyomában I.) Bp. 1941.

⁴ *József Jolán*: *József Attila*, 3. kiad. Bp. 1947.

⁵ *Scheiber Sándor*: *József Attila nyolc ismeretlen verse*, Budapest, 1946: 357—361. 1.

⁶ *Scheiber Sándor*: *József Attila kiadatlan makói költeményeiből*, Bp. 1946. (Különnyomat a *Magyarok* 1946. évi novemberi számából.)

⁷ *Péter László*: *József Attila kézíratait, emléktárgyait gyűjti a makói múzeum. Viharsarok*, 1952. március 30.